

ЛІТЕРАТУРНА ЧЕРНІГІВЩИНА

Світлана МОЛОЧКО,

*завідувач кафедри філологічних дисциплін та
методики їх викладання Чернігівського ОІППО
імені К. Д. Ушинського,
регіональний координатор НУШ*

Тетяна МАТЮШКІНА,

*доцент кафедри філологічних дисциплін та
методики їх викладання Чернігівського ОІППО
імені К. Д. Ушинського,
кандидат педагогічних наук*

ВИВЧАЄМО ЛІТЕРАТУРУ РІДНОГО КРАЮ

В епоху сучасних реформ в освіті надзвичайно актуальною є проблема виховання національно свідомої, духовно багатой особистості – компетентного мовця і читача. А вивчення літератури рідного краю сприяє цьому: знання історії, традицій, ознайомлення із творчістю представників красного письменства є вкрай важливими чинниками формування свідомого громадянина-патріота.

Літературне краєзнавство є важливим складником курсу української літератури, адже це особлива царина, що вивчає літературний процес певного регіону, містить цікаві відомості про життя і творчість представників красного письменства, які у своїх творах оспівували рідний край у художній формі.

Ідея використання краєзнавства в школах України виникла давно. Ще за часів Київської Русі вивчали історію, географію, культуру, використовуючи літописи, усну народну творчість. Відомий український філософ Григорій Сковорода, який жив у XVIII столітті, стверджував: «Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю – і ти побачиш шлях у життя» [6, с. 7].

Ця ідея мала своїх послідовників. Так, у шістдесяті роки ХХ століття славнозвісні методисти Бугайки – Тетяна Федорівна і Федір Федорович радили вчителям збирати відомості про творчість письменників рідного краю, щоб учні «...краще знали літературу і ширшим був їхній світогляд, бажано ввести їх в літературне життя сучасності, частіше запроваджувати зустрічі з письменниками, знайомити учнів з літературним життям країни» [2].

Такої ж позиції дотримувались українські вчені-літературознавці й методисти (В. Неділько, Є. Пасічник, Н. Волошина, Б. Степанишин та інші), які у своїх дослідженнях визначали пріоритетність власного, українського, народного, національного, що живиться з регіональних джерел.

Борис Степанишин, зокрема, зазначав: «... **регіональна література** – це письменство Отчого Порога, рідної Материзни, яке найбільш дієво впливає на зміцнення духу українства» [2]. Із цим твердженням важко не погодитися, адже на уроках літератури рідного краю предметом уваги вчителя й учнів стають художні образи, нав'язані природою, історичними подіями, звичаями, побутом, життєписом видатних людей певного регіону.

Отже, за традицією, і в сучасних навчальних програмах з української літератури важливе місце відведено літературі рідного краю: і в модернізованих програмах, оновлених відповідно до компетентнісного підходу (2017 рік) [5], і модельних (2020-2023) [3], які відображають вектори Нової української школи. Основна мета вивчення творів цього тематичного розділу – залучення здобувачів освіти до духовної скарбниці регіональної літератури, найвизначніші представники якої складають культурну еліту нації.

Будь-який навчальний курс вимагає створення науково-методичного комплексу для його успішного засвоєння здобувачами освіти. На ниві історії літератури рідного краю, методики вивчення знакових художніх творів і нині працюють письменники, науковці, методисти, бібліографи Чернігівщини.

Чимало публікацій літературному краєзнавству присвятив **Олександр Забарний**, декан філологічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук, доцент, доктор філософії в освіті, поет, прозаїк, драматург, публіцист, член Національної спілки письменників України і Національної спілки журналістів України.

На думку науковця, *«краса землі народжує красу душі. То ж і не дивно, що багата Чернігівщина на таланти. Близько ста тридцяти письменників, наших земляків, шукали і продовжують шукати свої стежки на терені української літератури. Ще кілька десятків літераторів, приїхавши на Чернігівщину, зачарувавшись красою краю, назавжди пов'язали з ним своє життя».*

Літературні традиції Чернігівщини сягають своїм корінням у сиву давнину. Аж до перших писемних згадок про уславлений край: літописів «Повість минулих літ» та Іпатіївського літопису, а також літературних пам'яток «Життя і ходіння Даниїла» і «Слово о полку Ігоревім». **Історія Чернігово-Сіверської землі** тісно переплітається з багатьма відомими іменами письменників, твори яких увійшли в золотий фонд української культурної спадщини: Лазаря Барановича, Іоанікія Галятовського, Івана Величковського, Миколи Гоголя, Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Пантелеймона Куліша, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка, Володимира Самійленка, Миколи Вороного, Павла Тичини, Олександра Довженка, Олекси Десняка, Олекси Ющенка, Юрія Збанацького, Євгена Гуцала, Станіслава Реп'яха та інш.» [4].

За роки історії Чернігівського осередку Національної спілки письменників України (із 70-их років по наш час) укладено чимало антологій поетичних і прозових творів письменників Чернігівщини, бібліографічних покажчиків. Отже, цей матеріал у комплексі із науково-методичним доробком кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання (методичні рекомендації, хрестоматії, програми) може бути використаним учителем української мови і літератури для якісного вивчення літератури рідного краю, адже саме краєзнавчий принцип є одним із визначальних у навчанні, бо спрямований на досягнення реального навколишнього простору і життя.

<p>Чернігівський шлях: Антологія прози сьогодношньої Чернігівщини. Чернігів: Чернігівські обереги, 2004. 304 с. У цій книзі слово мають провідні прозаїки поліського краю, ті, що живуть і працюють сьогодні на рідній землі. Кожен з них по-своєму бачить світ, обирає собі улюблену тему, своєрідно тлумачить її. Але всі майстри пера об'єднані любов'ю до працелюбних людей, неповторної краси ландшафтів Чернігівщини.</p>	<p>Самойленко Г. Літературне життя Чернігівщини в XII - XX столітті. - Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. 328 с. У книзі вперше розкриваються багатогранні особливості літературного життя на Чернігівщині в XII- XX ст., аналізується творчість найважливіших його представників, спадщина яких виходить за межі цього регіону: Л. Баранович, І. Галятовський, І.Величковський, М.Гоголь, Є.Гребінка, Л.Глібов, М.Коцюбинський, Б. Грінченко, В. Самійленко, М. Вороний, П.Тичина, О. Довженко, О.Десняк, О. Ющенко, Ю. Збанацький, Є. Гуцало, С. Реп'ях та ін.</p>	<p>Письменники Чернігівщини: Бібліографічний довідник. - Чернігів - Ніжин: Черніг. обереги; Аспект-Поліграф, 2005. 80 с. У книзі систематизовано й висвітлено різноманітний матеріал про майстрів слова - членів Національної спілки письменників України, які зараз живуть і працюють у Чернігові, Ніжині, Прилуках, в інших містах і селах нашого краю. Показчик укладений за алфавітним принципом. Спочатку подається біографічна довідка, яка містить стислі відомості про час і місце народження, освіту, твори, що вийшли окремими виданнями. Далі – список основної літератури, котрий складається з творів письменника, рецензій на них, нарисів про його творчу діяльність.</p>	<p>Поетичні голоси Чернігівщини. Чернігів: Чернігівські обереги, 2003. 336 с. У збірнику нарисів, есе, статей, етюдів з літературного краєзнавства оглядається творчість найбільш відомих поетів давньої і сучасної Чернігівщини. Книга розрахована на широкий загал читачів, шанувальників поезії рідного Придесення.</p> <p>Під небом Полісся: Поетична антологія сьогодношньої Чернігівщини. Чернігів: Чернігівські обереги, 2003. 256 с. Ця книга – унікальна, бо в ній зібрані твори найпопулярніших поетів, що живуть і працюють на Чернігівщині саме сьогодні. Не всі народилися і виростили в придеснянському у краї, не всі вони пишуть тільки про поліський край (та інакше й не може бути в творчості), але кожен з них окрилений давниною та сучасністю сіверської землі, її людьми, красою тутешньої природи. Розрахована на широкі читацькі кола, а передовсім на педагогів та студентів, учнів технікумів, профтехучилищ, школярів.</p>

У пригоді вчителеві стане, звичайно, хрестоматія «Література рідного краю. Чернігівщина» – спільний проєкт кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання (упорядник, загальний редактор, автор передмови – Ганна Василівна Баран) [1].

У поточному випуску науково-методичного збірника «Українська мова і література в школі» ми продовжуємо висвітлювати творчість письменників Чернігівського краю. Увазі читачів пропонуємо нову добірку віршів Ніни Терещенко (див. спецвипуск збірника за 2021 р. № 71) із завданнями до використання в ході аналізу ліричного твору, підготовленими авторкою, конспект уроку української літератури за кіносценарієм

Анатолія Покришня «Між двома дощами».

Презентуємо також нові рубрики: «Літературна творчість учителів-словесників Чернігівщини», у якій ми вміщуватимемо твори представників освітянської спільноти Чернігівської області, та «У світі нових книг», де сповіщатимемо про нові літературознавчі розвідки, мемуари, художні твори майстрів сучасної української літератури.

Література:

1. Література рідного краю. Чернігівщина: хрестоматія / Упоряд., заг.ред. Г.В. Баран. Новоград-Волинський: «НОВОГрад», 2021, 1320 с.
2. Матюшкіна Т.П. Література рідного краю у шкільному вивченні. На матеріалі творчості Ганни Арсенич-Баран. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 61. С.11 – 20.
3. Модельні навчальні програми мовно-літературної освітньої галузі. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/>
4. Олександр Вадимович Забарний: до 60-річчя з дня народження: біобібліогр. покажч. / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя; Бібліотека імені академіка М.О. Лавровського; упоряд.: Кільдіватова О. Д., Манжай В. І., Мухомодєєва Н. В. [та ін.]. – Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2016. 80 с.
5. Українська література. 5 – 9 класи: Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2017 року. Авторський колектив: Р.В. Мовчан (керівник) та ін.; робоча група, яка здійснила розвантаження програми відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 100 від 6.02.2015 р. та № 617 від 03.06.2016 р.: Шинкарук Н.І. (голова) та ін.; робоча група, яка здійснила оновлення програми відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13.01.2017 р та № 201 від 10.02.2017 р.: Молочко С.Р. (голова) та ін. *Українська мова. Українська література: методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 5-9 –х класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи*. К.: УОВЦ «Оріон», 2017. С.112 – 180.
6. Шолох Н.М. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках літератури рідного краю. Методичні рекомендації. Чернігів, 2022. 124 с.